

J. S. Bach: *Nimm, was dein ist, und gehe hin* (BWV 144)

6 Februari 1724, de zondag waarvoor Bach zijn cantate 144 schreef, was Zondag *Septuagesima*, de negende zondag voor Pasen en de eerste van de lange reeks aan de paasdatum gerelateerde zondagen. De evangelietekst voor deze zondag die aan de cantate ten grondslag ligt is Mattheus 20: 1 - 16, de parabel over de dagloners van een wijnboer die mopperen dat ze na twaalf uur werk weliswaar hun afgesproken loon ontvangen maar collegae die pas later, tot en met het elfde uur werden ingehuurd eenzelfde beloning zien krijgen. Waarop de wijngaardenier antwoordt: neem waar je recht op hebt en ga naar huis; ben ik niet vrij om verder over mijn eigen geld te beschikken? Moraal: aanvaard je lot en probeer God niet in de kaart te kijken; hij belooft niet volgens een inzichtelijke logica. De tekstdichter verliest zich niet in diepzinnig theologische kwesties maar volstaat met een oproep tot soberheid en tevredenheid.

Bach schrijft voor deze voor-vastenavond een korte, zedelijke cantate die ook nog eens door een koraal in tweeën wordt gedeeld. Voor de bas is er zelfs geen solopartij weggelegd en het orkest omvat, naast strijkers en continuo, slechts twee hobo's waaronder een hobo d'amore.

Zonder enige instrumentale inleiding opent BWV 144 met een stricte vierstemmige koorfuga (1) in de antieke motetstijl. Instrumenten spelen er geen zelfstandige partij maar verdubbelen slechts de koorstemmen (*colla parte*). De zeven woorden en acht lettergrepen van de titel (Mattheus 20: 14) vormen de enige tekst voor een kort, markant en hoekig fugathema, met een zelfbewuste sextsprong die naar de hoogste noot op *dein* voert. Op de woorden *gehe hin* klinkt eerst een contrapunt van korte nootjes dat tegenover het fugathema wordt geplaatst en vervolgens één op lange noten dat ten slotte ook het aanvankelijke thema ontmoet.

Deze fuga kreeg reeds in de achttiende eeuw bekendheid als een exemplarische combinatie van complexiteit en transparantie: de onvermijdelijke ingewikkeldheid van het fugatisch stemmenverloop staat rhetorische helderheid en declamatorische verstaanbaarheid niet in de weg.

Strijkers begeleiden de alt in de aria (2) *Murre nicht, lieber Christ*. De tekst-dichter is hier al bij zijn conclusie aangeland: *Sei zufrieden*. Vergeleken met de strenge fuga is de toon luchtiger, het ritme dat van een gestileerd menuet. De muziek is gebaseerd op de tegenstelling tussen hoog en laag. In Bachs muzikale symbolentaal staat hoog altijd voor 'goed', en laag voor 'slecht' of - in dit

geval - het negativum *nicht*. *Murre nicht* klinkt dus steeds laag en *lieber Christ* hoog, De strijkers onderstrepen het verongelijkte gemopper voortdurend met repeterende noten. De da-capostruur (A-B-A) accentueert het onderscheid tussen vermaning en redegeving in de tekst.

Het koraal (3) *Was Gott tut, das ist wohlgetan* (Samuel Rodigast, 1675) onderstreept het godsvertrouwen dat de basis vormt voor de *Zufriedenheit*. Het zou als slot van het eerste deel van de cantate kunnen fungeren, waarna het tweede deel na de preek volgt; het is onduidelijk of dat Bachs bedoeling was.

De tenor krijgt in het secco-recitatief (4) uitvoerig gelegenheid de morele les uit de tekst te trekken. Bij *Gram und Kummer* vertroebelt de harmonie. Met zijn laatste woorden *Was Gott tut ...* lijkt de tenor ons te willen herinneren aan de koraalmelodie waarop deze woorden zojuist werden gezongen, opdat we die zullen herkennen in de hoofdnoten van de hobo-d'amoresolo in de eerste maten van de nu volgende sopraanaria (5): fis - b - cis - d - g - fis - e - d, in de maten 1 - 5.

Het hoofdwoord *Genügsamkeit*, tevredenheid, klinkt hier maar liefst vijftien keer. Opmerkelijk is de nogal vrije structuur. Na de tweede tekstzin wordt de eerste weliswaar herhaald maar op andere noten zodat het geheel geen da-capovorm heeft. En ten slotte herhalen de instrumentalistes zoals te verwachten hun voorspel (*ritornel*) integraal als naspel maar beginnen daarmee al vóór de sopraan is uitgezongen, de hoboïst pauzeert beleefd een halve maat voor haar slotnoten en maakt dan zijn ritornel af.

De cantate eindigt (6) met één van de zeven (!) van Bach bekende vierstemmige harmonisering van het (o.m. in de Matthäus-Passion voorkomende) koraal *Was mein Gott will, das g'scheh allzeit*, een van de oudere koralen uit de Lutherse liedboeken, in 1547 geschreven door Albrecht, de eerste hertog van Pruisen en de eerste tot het Lutheranisme bekeerde Duitse prins.